

J. T. W. H. van Woensel, *Nieuwe dorpen op nieuw land. Inrichting van de dorpen in Wieringermeer, Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland* (Publikaties van het Sociaal historisch centrum voor Flevoland LXX; Lelystad: Uitgeverij de twaalfde provincie, 1999, 335 blz, f69,50, ISBN 90 72380 63 0).

De inrichters van de IJsselmeerpolders hebben zich nooit onbetuigd gelaten als het ging om het schrijven van hun eigen geschiedenis. Een voorbeeld daarvan is *In praise of common sense* van polder-stedebouwkundige Coen van der Wal, een proefschrift uit 1997 over de ontwerpgeschiedenis van de steden en dorpen op het nieuwe land. Het voorliggende boek van de historicus Jeffrey van Woensel over de inrichting van de dorpen van de IJsselmeerpolders behandelt ruwweg hetzelfde onderwerp. Hij laat echter de steden Lelystad en Almere, waaraan Van der Wal ruime aandacht besteedt, buiten beschouwing en concentreert zich op de 16 dorpen die verzezen op de bodem van de voormalige Zuiderzee. Van Woensel ziet zijn studie als een aanvulling op de dissertatie van Van der Wal, mede omdat hij niet alleen de totstandkoming van het ontwerp zelf bestudeert, maar ook het voorafgaande planningsproces in zijn beschouwingen heeft willen betrekken. Dit heeft hem er echter niet toe kunnen verleiden wezenlijk nieuwe inzichten te formuleren. Toch heeft Van Woensel een schat aan materiaal bijeengebracht die bijdraagt aan vergroting van onze kennis van de ontwikkeling van de stedebouw, de sociale wetenschappen en de sociale verhoudingen op het Nederlandse platteland. Van Woensel heeft de planning en het ontwerp van de dorpen zorgvuldig gedocumenteerd. Fraai komt in zijn studie naar voren dat het plannen, ontwerpen en bouwen van nederzettingen in de IJsselmeerpolders in feite één groot leerproces was. De dorpen in de Wieringermeer dienden min of meer spontaan te ontstaan. Toen echter bleek dat de dorpen zich niet ontwikkelden zoals de rijksoverheid dat wenste, ging het roer radicaal om. Voor de planning van de dorpen in de Noordoostpolder werd niets aan het toeval overgelaten. De overheidsdiensten die verantwoordelijk waren voor de inpolderingen trokken de ene stedebouwkundige na de andere aan. Bovendien wierp een keur aan sociale wetenschappers zich op de landarbeiders, het leeuwendeel van de polderbevolking. Zo vreesde de latere Utrechtse hoogleraar Sj. Groenman dat door de huisvesting van de landarbeiders in de dorpen haarden van sociale onrust zouden ontstaan. Ook bleek dat veel boeren het liefst hun arbeiders bij de hand hadden, dus gehuisvest vlak bij de boerderij en niet in het dorp. Landarbeiders zelf bleken desgevraagd echter het liefst in een dorp te willen wonen. Uiteindelijk was doorslaggevend dat alleen levensvatbare dorpen konden ontstaan door er een flink deel van de landarbeiders te huisvesten.

Niet alleen landbouwsociologen wierpen zich met overgave op de problematiek van de nieuwe nederzettingen. Architecten en stedebouwkundigen maakten de polders tot een belangrijk strijdperk voor hun debatten. Daarbij botsten modernistische functionarissen op traditionele ontwerpers, aangevoerd door hun boegbeelden, respectievelijk C. van Eesteren en M. J. Granpré Molière. Hoezeer beide scholen van elkaar verschilden, wordt treffend geïllustreerd door enkele ontwerpen voor Emmeloord uit 1943 en 1944. Waar de traditionele stedebouwkundige C. Pouderooyen een middeleeuws aandoend stadje schetste (104,111), kwam zijn functionalistische opponent H. Mastenbroek met een schets voor een dorp bestaande uit hoogbouw van 15 verdiepingen, galerijflats en sportvelden (105). Pouderooyens ontwerp won, al heeft het huidige Emmeloord weinig middeleeuws. Pas in de loop van de jaren vijftig zou de invloed van het 'nieuwe bouwen' groter worden. Toen bleken echter de etiketten 'traditioneel' en 'modern' nog maar van weinig waarde: de functionarissen omhelsden in hun ontwerp voor Nagele de kleinschaligheid, terwijl de traditionelen voor Oostelijk Flevoland een functionele indeling bepleitten, waarin de rationalisatie van de landbouw weerspiegeld diende te worden.

Waar sociale wetenschappers en stedenbouwkundigen meenden in de polders samenlevingen te kunnen creëren die niet behept waren met de fouten van het oude land, bleven de rijksambtenaren die verantwoordelijk waren voor de aanleg en inrichting van het nieuwe land realistischer uitgangspunten innemen. Zo onderkende de inrichtingsdienst nog voordat de Noordoostpolder was drooggevallen dat het voorspellen van de ontwikkeling van de nederzettingen in deze polder ongewis was, omdat te verwachten viel dat door rationalisatie en mechanisatie de aantallen landarbeiders wel eens flink terug zouden kunnen gaan lopen. En zo gebeurde het ook, wat ertoe leidde dat bij de planning van de inrichting van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland meer dan tien geprojecteerde dorpen van de plankaart geschrapt werden en de overblijvende dorpen vanaf het begin mede werden gezien als vestigingsplaats voor forensen en recreatiecentra.

Hoewel Van Woensel er blijk van geeft wel degelijk oog te hebben voor ontwikkelingen die het polderniveau overstijgen, stelt hij zich in zijn analyse en conclusies terughoudend op. Dat is jammer, want, nogmaals, zijn boek geeft ampele ondersteuning aan verdergaande gevolgtrekkingen over de ontwikkeling van de Nederlandse stedenbouw en over de invloed van de landbouwsociologie op het overheidsbeleid in de IJsselmeerpolders. Niettemin biedt het boek door de degelijke presentatie en overzichtelijke ordening van het vele verzamelde materiaal een waardevol tijdsbeeld waarmee anderen hun voordeel kunnen en moeten doen. De vaak prachtige foto's die Van Woensel in zijn boek heeft opgenomen, versterken het tijdsbeeld nog. Zij tonen dorpen die zeker in de beginjaren niet meer waren dan een paar straten met rijtjeshuizen, wat winkels, drie scholen en drie kerken, in een leeg en plat landschap.

Dirk Jan Wolfram

A. Kahin, *Rebellion to integration. West Sumatra and the Indonesian polity 1926-1998* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1999, 368 biz., f59,50, ISBN 90 5356 395 4).

Dit boek is een politieke geschiedenis van West-Sumatra van de laatkoloniale tijd tot heden, 'focusing on the course and degree of the Minangkabau people's integration into the contemporary Indonesian state' (17). Na een inleiding en proloog wordt in vier delen van elk drie hoofdstukken de geschiedenis van de Minangkabauers, de belangrijkste etnische groep in West-Sumatra, verteld. Het betoog verloopt chronologisch en springt daarbij van hoogtepunt naar hoogtepunt. Het eerste deel begint met de direct in de kiem gesmoorde communistische opstand van 1927 en geeft vervolgens een nauwkeurig overzicht van de verschillende nationalistische partijen in West-Sumatra en hoe deze uiteindelijk bijna alle door de koloniale staat in de jaren dertig verboden werden.

In het tweede deel (1942-1949) worden de Japanse tijd en de onafhankelijkheidsstrijd behandeld. West-Sumatra speelde hierin een eigen rol, door het grote aantal Minangkabauers in de nationale politiek, met Mohammad Hatta als allerbekendste persoon, en door het verschaffen van onderdak aan de noodregering van de Republiek Indonesia nadat Sukamo, Hatta en andere Republikeinse leiders tijdens de tweede politieke actie waren opgepakt.

Het derde deel (1956-1961) concentreert zich op de Dewan Banteng, een groep van ontevreden militairen, die het bestuur in West-Sumatra overnam om meer prioriteit aan de eigen provinciale ontwikkelingsnoden te geven. De centrale regering in Jakarta tolereerde dit een tijd, totdat de leider van de Dewan Banteng, kolonel Ahmad Hussein, geprest door radicaler medestanders,